

Experiència del primer postgrau sobre immigració, interculturalitat i salut

Jordi Almirall^{1,2,4}, Xavier Balanzó^{1,4}, Anna Cabot^{1,4}, [REDACTED]

¹Hospital de Mataró; ²Universitat Autònoma de Barcelona; ³Departament de Formació. Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. Barcelona; ⁴Coordinadors del postgrau.

Introducció

El mes de novembre es clausurà la primera edició de la Diplomatura de Postgrau sobre Immigració, Interculturalitat i Salut, activitat feta en col·laboració entre l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears (ACMSCB) i la seva filial del Maresme, la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i el Consorci Sanitari del Maresme (CSdM). Aquesta Diplomatura de Postgrau ha estat impartida a l'Hospital de Mataró al llarg dels anys 2005 i 2006, en sessions d'un cap de setmana al mes.

El desenvolupament del postgrau ha resultat molt satisfactori per a les institucions i les persones que han col·laborat en el projecte, i també per als alumnes que, mitjançant les enquestes realitzades al final de cada bloc temàtic però també mitjançant l'intercanvi d'opinions durant les sessions i amb converses amb els directors, han expressat la seva satisfacció per haver realitzat aquesta activitat. Amb aquests resultats obtinguts, els directors de la diplomatura han cregut convenient compartir l'experiència que ha representat aquesta primera edició amb tots els socis de l'Acadèmia, que és la institució d'on sorgí el postgrau, el primer que es du a terme al nostre país, i publicar aquestes ratlles que recullen la història i el desenvolupament d'aquesta activitat en l'òrgan de la nostra institució, els *Annals de Medicina*.

Antecedents

La proposta de fer un postgrau sobre els aspectes de salut de la població immigrant es gestà a partir dels cursos que, amb el títol d'Immigració i Salut, es dugueren a terme a la filial del Maresme de l'Acadèmia a partir de l'experiència assistencial de la Unitat de Medicina de la

Immigració i Tropical de l'Hospital de Mataró, per a un públic format per metges i diplomats d'infermeria, sempre nombrós, que per una banda buscava conèixer les noves malalties emergents a casa nostra entre els diversos col·lectius d'immigrants, però també necessitava familiaritzar-se amb les característiques socials i culturals d'aquests col·lectius per tal de poder apropar-se a ells i poder oferir-los una millor atenció. Aquests professionals es trobaven davant d'una realitat que es va iniciar fa més de 25 anys a la comarca del Maresme i, posteriorment, es va estendre a la resta de Catalunya i de l'Estat, consolidant-se a partir de la llei d'estrangeria de 2000, que atorga el dret d'assistència sanitària a tots els immigrants censats. Es tracta d'atendre persones de procedència geogràfica i arrels culturals i religioses molt diverses, i amb unes estructures socials i rols familiars diferents dels trets culturals, socials i educacionals europeus. Les seves tradicions dietètiques, sanitàries, relacionals, grupals, etc., són molt riques i diverses, i cal conèixer-les, pel fet de ser determinants d'alguns aspectes de la salut. Aquests nousvinguts són especialment vulnerables en el procés recent d'immigració o en viatges als països d'origen, on incideixen les parasitosis o algunes malalties cosmopolites hi tenen major prevalença.

D'aquests cursos se'n van fer vuit edicions, entre 1994 i 2003. Els primers eren de 20 hores i els darrers de 30 hores lectives. Atès el nombre de professionals que sol·licitava assistir-hi, però també davant la creixent onada d'immigració i la demanda d'una formació específica per enfrontar-se als reptes que comporta l'atenció a una població d'origen tan divers, des de l'Acadèmia es proposà ampliar els temes tractats, introduint altres aspectes com l'anàlisi demogràfica o les característiques culturals i sociològiques dels diferents col·lectius d'immigrants, diferents dels estrictament mèdics però que també poden influir, i de fet ho fan amb una importància creixent, en l'estat de salut. Dins l'ànim de tots els que realitzaren aquells cursos —tant docents com discents— hi havia el convenciment que l'atenció sanitària a aquesta població tan diversa implica no només canvis estructurals en el sistema sanitari o, fins i tot, aconseguir una bona comunicació per mitjà del mediador intercultural, sinó també millorar progressivament la nostra capacitat en interculturalitat per tal d'acostar-nos a la seva realitat

Correspondència: [REDACTED]
Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears
Departament de Formació
c/ Major de Can Caralleu, 1-7
08017 Barcelona
Tel. 93 203 10 50
Fax 93 418 87 29
Adreça electrònica: [REDACTED]

individual i grupal. En definitiva, cal donar resposta a situacions assistencials específiques d'uns homes i d'unes dones que es diferencien en la manera d'expressar el seu sofriment i en la forma de concebre la malaltia, el dolor o la mort d'unes persones que han deixat una cultura sanitària sense haver-la abandonat i n'han adquirit una altra sense haver-la entès.

Al llarg de l'any 2004 es donà forma al projecte i es buscaren col·laboracions amb diverses institucions, com el Consorci Sanitari del Maresme, que ja col·laborava de forma efectiva amb la filial del Maresme de l'Acadèmia, i la Universitat Autònoma de Barcelona, amb la que l'Acadèmia mantenia una profitosa relació docent tant de pregrau com de postgrau. S'aconseguí incorporar més de 40 professionals per impartir la docència, procedents de diversos departaments universitaris, centres hospitalaris i d'atenció primària o altres institucions públiques o privades, però tenint en comú tots ells una àmplia experiència en l'atenció a la població immigrant. Finalment, s'elaborà la proposta de Diplomatura de Postgrau, amb 180 hores lectives, de les que 30 corresponien a tallers pràctics. La proposta es diferenciava clarament d'altres cursos i postgraus universitaris ja existents, però que tractaven temes relacionats amb la medicina tropical, que estan generalment orientats a professionals que han d'exercir la

seva tasca sanitària en països en vies de desenvolupament. En aquest aspecte, es pot afirmar que el Postgrau sobre Immigració, Interculturalitat i Salut és el primer postgrau fet al nostre país amb l'objectiu de formar els professionals sanitaris per afrontar noves patologies i per poder conèixer i actuar d'acord amb els trets diferencials que influeixen en l'estat de salut d'aquests col·lectius per tal d'assolir una millor actuació sanitària.

El projecte de diplomatura es va presentar durant el mes de setembre de 2004 a l'Escola de Postgrau de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb el suport del Departament de Medicina i va obtenir el reconeixement acadèmic corresponent. L'acte inaugural tingué lloc el mes de febrer de 2005 i fou presidit per l'Honorable Anna Simó, aleshores Consellera de Benestar i Família (Figura 1). A la primera edició es van matricular quaranta-un alumnes d'arreu de Catalunya (Figura 2). La titulació majoritària dels alumnes era la de llicenciat en medicina, però també en formaven part diplomats d'infermeria i altres titulats universitaris (Figura 3). Dels alumnes inicialment matriculats, només un no va poder acabar els dos anys de docència. Per tant, la primera promoció es va clausurar amb quaranta alumnes que varen obtenir el corresponent diploma de postgrau de la Universitat Autònoma de Barcelona (Figura 4).

FIGURA 1. Aspecte de l'acte inaugural de la Diplomatura de Postgrau sobre Immigració, Interculturalitat i Salut. D'esquerra a dreta: Prof. Josep Antoni Bombí, President de l'Acadèmia; Hble. Sra. Anna Simó, Consellera de Benestar i Família, Ilm. Sr. Joan Antoni Baron, Alcalde de Mataró; Sr. Josep Mol-sosa, President del Consell Rector del Consorci Sanitari del Maresme

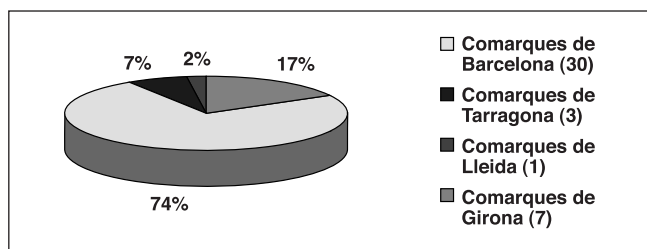

FIGURA 2. Distribució dels alumnes de la I edició de la Diplomatura de Postgrau d'acord amb la seva situació del lloc de treball

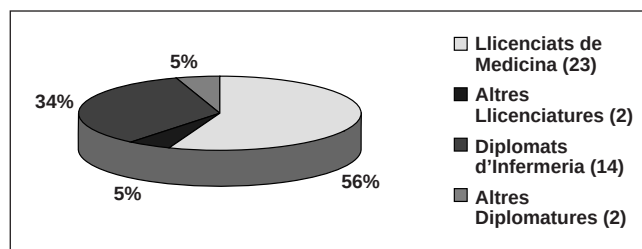

FIGURA 3. Distribució dels alumnes de la I edició de la Diplomatura de Postgrau d'acord amb la seva titulació

Estructura del postgrau

La diplomatura de postgrau es va estructurar en cinc blocs:

1) Cultura i salut. Mitjançant les diverses sessions del bloc es revisaren els aspectes demogràfics, antropològics i culturals dels diversos col·lectius d'immigrants, amb l'objectiu de conèixer aquells aspectes relacionats amb la cultura i les tradicions de cada col·lectiu que poden influir en l'estat de salut i, d'aquesta manera, assolir una millor actuació sanitària; millorar el coneixement dels professionals implicats en l'atenció a la població immigrant, respecte de les seves arrels culturals i religioses, les seves estructures socials i els seus rols familiars, i aconseguir una bona capacitat de relació intercultural.

2) Salut internacional i 3) Aspectes mèdics de la immigració. L'objectiu d'aquests blocs "mèdics" ha estat la revisió dels factors que poden influir en l'estat de salut dels viatgers intercontinentals i dels col·lectius d'immigrants, aprofundint en el coneixement que han de tenir els professionals implicats en l'atenció a la població immigrant respecte de les malalties per exposició a microorga-

nismes no habituals en l'entorn occidental. S'ha fet èmfasi especialment en l'actualització de les pautes diagnòstiques i terapèutiques de les noves malalties aparegudes a partir de l'increment de la població immigrant i en la necessitat d'una detecció precoç i una prevenció més acurada de les malalties emergents.

4) Salut mental i immigració. Al llarg de les sessions del bloc hom ha revisat els principals problemes de salut mental que afecten la població que ha arribat immigrada, com ara la dificultat d'adaptació dels nens i dels joves immigrants o el paper que juguen la família i les tradicions culturals en la psicopatologia de la immigració.

5) Aspectes sociològics de la immigració. En aquest bloc final s'analitzen els aspectes medicolegals i de salut laboral de la població immigrant i s'introdueix la mediació intercultural en salut com a eina especialment valuosa en l'atenció a l'immigrant. També es revisa la influència que la medicina tradicional o alternativa té sobre els diversos col·lectius d'immigrants, i, especialment, el paper dels anomenats "guaridors".

FIGURA 4. Fotografia de família de l'acte de cloenda amb els alumnes de la primera promoció de la Diplomatura de Postgrau sobre Immigració, Interculturalitat i Salut

FIGURA 5. Sessió sobre contacte amb la medicina alternativa, medicinares i guaridors en el col·lectiu immigrant

El dia a dia de l'activitat

La metodologia de treball de les sessions de la diplomatura ha estat uniforme al llarg dels dos anys. Abans de cada tema s'ha procurat trametre el guió i un resum del contingut així com la bibliografia recomanada i altres tipus de material a treballar durant la sessió. A cada ponent de les sessions se li va demanar que centrés l'exposició en un temps acotat, dins del qual es procurés la interactivitat amb els alumnes buscant sempre un espai de debat i de comentaris, que s'ha acomplert majoritàriament.

Algunes sessions s'han desenvolupat a partir de l'anàlisi de documents o de l'anàlisi de casos que els alumnes han treballat en grups, amb exposició posterior dels resultats de les anàlisis fetes o en forma de tallers en els que, a partir d'una breu exposició, els alumnes s'han repartit en diverses aules i han elaborat conclusions que han presentat a la resta en sessió conjunta posterior (Figura 5). En moltes d'aquestes sessions de casos, els propis alumnes han aportat la seves experiències en l'atenció de la població immigrant i han plantejat els dubtes que els van sorgir en aquella situació, produint-se una intensa discussió tot aprofitant els punts comentats durant la sessió.

En finalitzar cadascun dels blocs, cada alumne ha fet una avaluació tant dels continguts exposats com del professorat (capacitat expositiva, interactivitat, metodologia, etc.). L'anàlisi de les enquestes i l'opinió dels coordinadors, que han estat presents en totes les sessions, han estat essencials a l'hora d'elaborar el programa de la segona edició de la diplomatura de postgrau.

La complexitat i variabilitat dels continguts implicava una certa dificultat en l'avaluació final dels alum-

nes. Finalment es va optar per preparar uns casos clínics i qüestionaris que es van trametre als alumnes, els quals els van haver de treballar en grups trobant-se fora de les classes i efectuant una posada en comú el darrer dia.

Conclusions

En conjunt, considerem que els resultats de la I Diplomatura de Postgrau sobre Immigració, Interculturalitat i Salut han estat encoratjadors. Els directors hem pogut gaudir d'un grup d'alumnes altament motivats i amb una molt notable participació, que ha compensat en escriure l'esforç organitzatiu. No s'entendria altrament que quaranta alumnes, un cap de setmana al mes durant dos anys, hagin dedicat temps i esforç en desplaçar-se, llegir el material i participar en els debats a partir de la pròpia experiència si no fos per aquest elevat grau de motivació. Aquesta realitat ha conduït, entre altres, a que un bon nombre d'alumnes hagi efectuat un viatge a Gàmbia tutelat per la professora Adriana Kaplan on han pogut conèixer de prop la seva realitat sanitària amb visites a centres hospitalaris, a centres de salut i a la Facultat de Medicina i conèixer altres aspectes antropològics, etnogràfics, educacionals, de desenvolupament rural, etc.

Finalment, cal destacar que l'experiència de la primera edició de la diplomatura ha permès redistribuir el contingut i ha estat essencial per elaborar el programa de la segona edició per tal que s'adapti encara més a allò que els alumnes que es matriculen en el postgrau esperen poder aprendre. Aquesta segona edició es va inaugurar el dia 26 de gener de 2007 i es desenvoluparà fins el mes de desembre de 2008.